

9-MAVZU: FUQAROLIK VA MAFKURAVIY TARBIYALAR. MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYA. MEHNAT, JISMONIY VA ESTETIK TARBIYALAR.

Reja:

1. Fuqarolik tarbiyasining maqsad, vazifalari va metodlari.
2. Vatanparvarlik va baynalminallik tarbiyasining maqsad, vazifalari va metodlari. Huquqiy tarbiya.
3. Ma'naviy tarbiyaning maqsad, vazifalari, shakl, metod va vositalari, texnologiyasi.
4. Neyrolingvistik dasturlashtirish texnologiyasi.
5. Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning maqsad va vazifalari, shakl va metodlari.
6. Mehnat, jismoniy va estetik tarbiyasining maqsadi, vazifalari va vositalari.

Tayanch tushunchalar: Dunyoqarash, ijtimoiy jamiyat, tafakkur, ma'naviy-axloqiy qiyofa, e'tiqod, e'tiqod, fuqaro, fuqarolik, fuqarolik tarbiyasi, Davlat ramzlari (Madhiya, Gerb, Bayroq), vatanparvarlik, baynalminallik, ma'naviy-axloqiy qiyofa, axloq, ma'naviyat, tarbiya, ma'naviy axloqiy tarbiya, ma'naviy-axloqiy tushunchalar, ma'naviy-axloqiy xulq-atvor, ma'naviy-axloqiy tarbiya metodlari, oila.

Fuqarolik tarbiyasining maqsad, vazifalari va metodlari.

Fuqarolik tarbiyasi fuqarolik tushunchasining mohiyatini anglatish orqali o'quvchilarda yuksak darajadagi fuqarolik madaniyatini shakllantirish, ularni xalq, Vatan, jamiyat manfaatlari yo'lida kurashuvchi fuqarolar etib tarbiyalashga yo'naltirilgan pedagogik jarayon. Fuqarolik tarbiyasining markaziy ob'ekti fuqaro sanaladi.

Fuqaro fuqaroligi huquqiy jihatdan e'tirof etilgan hamda muayyan jamiyat (davlat) a'zosi bo'lgan shaxsdir.

Fuqarolik esa huquqiy va axloqiy me'yorlarga ongli rioya etish, ma'lum huquqlardan foydalanish hamda burchlarni bajarishga mas'ullik bilan yondoshuv, mehnat jarayoni va jamoadagi faollik, ma'naviy yetuklik asosida muayyan davlatga mansublik.

Fuqarolik tarbiyasining vazifalari tizimini quyidagilar tashkil etadi:

1. Yosh avlodni doimiy ravishda jamiyatda ustuvor mavqega ega bo'lgan axloqiy va huquqiy me'yorlarga rioya etishga o'rgatib borish.
2. O'quvchilarga fuqarolik huquq va burchlari to'g'risida ma'lumotlar berib borish, ularda fuqarolik faoliyatini tashkil etish borasida ko'nikma va malakalar hosil qilish.
3. O'quvchilarda davlat ramzlariga nisbatan hurmat va muhabbatni qaror toptirish, Respublika Prezidenti sha'ni, or-nomusini himoya qilishga tayyorlik hissini shakllantirish.
4. O'quvchilarda xalq o'tmishi, milliy qadriyatlarga nisbatan muhabbat tuyg'usini uyg'otish, ulardan g'ururlanish, faxrlanish va iftixor hislarini oshirish.
5. Vatan, xalq va millat ishiga sodiqlik, o'z manfaatlarini yurt manfaatlari bilan uyg'unlashtira olishga erishish, fidoiy fuqaroni tarbiyalab voyaga yetkazish.
6. Vatan, yurt ozodligi va mustaqilligini e'zozlovchi, ardoqlovchi, uni himoya qilishga tayyor fuqaroni tarbiyalash ishiga keng jamoatchilik e'tiborini jalb etish.

Fuqarolarning burchlari quyidagilardan iboratdir: fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarda ko'zda tutilgan talablarga rioya etishga, boshqa kishilarning huquqlari, erkinliklari, sha'ni, qadr-qimmatini hurmat qilish; O'zbekiston xalqining tarixiy, ma'naviy-madaniy merosini avaylab asrash; fuqarolar tabiiy atrof-muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish; qonunlar bilan belgilangan soliqlar va mahalliy yig'imlarni to'lash; O'zbekiston Respublikasini himoya qilish. Yuqorida qayd etilgan burchlarni bajarish O'zbekiston Respublikasining fuqarosi sanaluvchi har bir kishining muqaddas burchidir.

O'quvchilarni fuqarolik ruhida, tarbiyalashda davlat ramzlarining ahamiyati. Davlat ramzlari muayyan millat, elatning etnopsixologik xususiyatlari, qarashlari, orzu-umidlari, intilishlari hamda maqsadi, hududiy, ijtimoiy-g'oyaviy birlik mohiyatini anglatishga xizmat qiluvchi tasviriy belgilar majmuidir.

Muayyan davlatning bayrog'i, gerbi (tamg'asi) hamda madhiyasi davlat ramzlari majmuini ifodalaydi.

Davlat ramzlari o'zlarida chuqur siyosiy va ijtimoiy-g'oyaviy mazmunni ifoda etadi. Davlat ramzlari (bayroq, gerb)da tasvirlangan ranglar, tasvirlar muayyan xalq, millat o'tmishi, qadim an'analari, xalqning turmush tarzi, orzu-umidlari, maqsadi, hayotiy intilishlarini ifoda etishga xizmat qiladi. Davlat madhiyasida esa xalq, millat, davlat va jamiyatning yagona maqsadi, birligi g'oyalari tarannum etiladi.

Davlat ramzlari davlatning mavjudligini ko'rsatuvchi belgilar sanaladi. Ramzlar – bu shartli belgilar bo'lib, ular qadim davrlardayoq turli xalqlarda u yoki bu hodisa, olam, mavjudot, odamlar tasvirini, ularning qarashlarini ifodalagan.

Fuqarolik tarbiyasini tashkil etish uchun ma'lum shart-sharoitlarning mavjudligi taqozo etiladi. Bular:

- 1) o'quv yurtida tashkil etilayotgan ta'lim-tarbiya jarayoni yuksak darajada uyushtirilishi kerak;
- 2) fuqarolik tarbiyasini tashkil etish jarayonining muvaffaqiyati o'qituvchi va o'quvchilar jamoasining saviyasiga bog'liq;
- 3) tarbiyaviy ishning rejali, uzluksiz, tizimli bo'lishiga erishish;
- 4) oila, maktab va mahalla o'rtasida o'zaro hamkorlikning yuzaga kelishi fuqarolik tarbiyasining muvaffaqiyatini ta'minlaydi;
- 5) o'quvchilarning axloqiy va huquqiy me'yorlar, umumiy tartibga qat'iy rioya etishga o'rgatish, zimmasidagi burchni to'laqonli ado etishlariga e'tiborni qaratish.

Fuqarolik tarbiyasini tashkil etishda suhbat, munozara, ma'ruza, bahslardan foydalanish, mashq, test, anketa savollarga javoblar olish kutilgan natijani qo'lga kiritishga imkon beradi.

Fuqarolik tarbiyasida uning natijasini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Bunda o'quvchining tarbiyalanganlik darajasi asos qilib olinadi. Ushbu maqsadda diagnostik (tashhis qo'yish), statistik va qiyosiy tahlil tahlilni olib borish lozim.

Ijtimoiy fuqarolik tarbiyasining tashkil etilishi natijasida kamol topgan fuqaro o'zida quyidagi sifatlarni namoyon eta olishi lozim:

- fuqarolik burchini bajara olish (o'z Vatani, xalqi, ota-onasi oldidagi majburiyatni his eta olish) qobiliyatiga egalik;
- milliy g'urur va vatanparvarlik tuyg'usiga ega bo'lish;
- davlat Konstitutsiyasi, davlat hokimiyati organlari, mamlakat Prezidenti hamda davlat ramzlari (gerb, bayroq va madhiya)ga nisbatan hurmatda bo'lish;
- mamlakat taqdiri va istiqboli uchun javobgarlik, mas'ullik;
- ijtimoiy huquqiy hamda axloqiy me'yorlarga nisbatan hurmat va itoatda bo'lish;
- mamlakat milliy boyliklarini asrash, ularni ko'paytirish haqida qayg'urish;
- davlat tili, milliy madaniyat va an'analarga sodiq, ularga nisbatan ehtiyotkorona munosabatda bo'lish, ularni asrash;
- ijtimoiy faollik;
- demokratik tamoyillarga amal qilish;
- tabiatga nisbatan ehtiyotkorona va mas'uliyatli munosabatda bo'lish;
- fuqarolarning huquq va burchlarini hurmat qilish;
- huquqiy ong va fuqarolik madaniyatiga ega bo'lish;
- to'g'ri so'z, adolatli, muruvvatli, mehribon bo'lmish;
- o'z faoliyati va xatti-harakatiga nisbatan mas'uliyatli bo'lish;
- baynalminallik, o'zga mamlakatlarning xalqlariga nisbatan hurmatda bo'lish va boshqalar.

Vatanparvarlik va baynalminallik tarbiyasining maqsad, vazifalari va metodlari.

Fuqarolik tarbiyasini tashkil etish jarayonida shaxsda vatanparvarlik (lotincha «patriotes» – vatandosh, «patris» – vatan, yurt) tuyg'usini shakllantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Binobarin, fuqaro muayyan davlatning a'zosi sifatida uning sha'ni, obro'-e'tiborini ta'minlashi, uning manfaatlari uchun kurasha olishi zarur.

«Vatan atamasi aslida arabcha soʻz boʻlib, ona yurt maʼnosini bildiradi, Vatan tushunchasi ken va tor maʼnoda qoʻllaniladi. Bir xalq vakillari jumlam yashab turgan, ularning ajdodlari azal-azaldan istiqomat qilgan hudud nazarda tutilsa, bu keng maʼnodagi tushunchadir. Kishi tugʻilib oʻsgan uy, mahalla, qishloq nazarda tutilsa, bu tor maʼnodagi tushunchadir»¹¹.

Vatanparvarlik shaxsning oʻzi mansub boʻlgan millat, tugʻilib oʻsgan vatani tarixidan gʻururlanishi, buguni toʻgʻrisida qaygʻurishi hamda uning porloq istiqboliga boʻlgan ishonchini ifoda etuvchi yuksak insoniy fazilat sanaladi.

Vatanparvar shaxs qiyofasida quyidagi sifatlar namoyon boʻladi:

1. Vatanga boʻlgan mehr-muhabbat, unga sadoqat.
2. Oʻzi mansub boʻlgan millat oʻtmishi, urf-odatlar, anʼanalari va qadriyatlariga sodiqlik.
3. Vatan va millat tarixidan gʻururlanish.
4. Yurtning moddiy, shuningdek, millat tomonidan yaratilgan maʼnaviy boyliklarini asrash, ularni koʻpaytirish borasida gʻamxurlik qilish.
5. Vatan ravnaqi va millat taraqqiyoti yoʻlida mehnat qilish.
6. Vatan ozodligi va millat erkiga qilinayotgan har qanday tahdidga qarshi kurashish.
7. Vatan va millat obroʻi, shaʼni, or-nomusini himoya qilish.
8. Vatan ravnaqi va millat taraqqiyotiga nisbatan ishonchga ega boʻlishi.

Baynalminallik («inter» – orasida, oʻrtasida, aro, «natio» – xalq) oʻzga millat va elatlarning haq-huquqlari, erki, urf-odatlar, anʼanalari, turmush tarzi, tili hamda vijdon erkinligini hurmat qilish, ularning manfaatlariga ziyon yetkazmaslikni ifoda etuvchi shaxsga xos maʼnaviy-axloqiy fazilatlardan biridir.

Oʻquvchilar oʻrtasida vatanparvarlik va baynalminallik tarbiyasi ularga oid mavzularda suhbat, davra suhbat, matbuot konferantsiyasi, viktorina, uchrashuv, koʻrik-tanlov, bahs-munozaralar tashkil etish kabi shakllarda amalga oshirilishi mumkin. Shuningdek, muzeylarga ekskursiyalar uyushtirish, vatanparvarlik va baynalminallik mavzularida yaratilgan asarlar mazmunini birgalikda oʻrganish, kinofilmlar tomosha qilish ham oʻzining ijobiy natijasini beradi.

Mafkuraviy tarbiya - inson, ijtimoiy guruh, millat, jamiyat dunyo-qarashini shakllantirishga, ularni muayyan maqsadlarni ifoda etadigan gʻoyaviy bilimlar bilan qurollantirishga yoʻnaltirilgan jarayon.

Jamiyatdagi har bir ijtimoiy kuch yoki aholi qatlamlari oʻz manfaat va maqsad-intilishlarini ifoda etuvchi gʻoyalar tizimini yaratgach, boshqa guruhlarini ham shu gʻoyalar taʼsiriga tortishga, oʻz tarafdorlari safini kengaytirishga harakat qiladi. gʻoyalar adolatli va haqqoniy boʻlib, koʻpchilikning talab-ehtiyojlariga mos kelsa, bu sohada tarbiya vositalari taʼsirchan, tarbiyachilar esa faol va fidoyi boʻlsa, gʻoyaviy tarbiyadan koʻzlangan maqsadga erishiladi.

Jamiyat, xalq hali oʻz manfaatlarini anglab yetmagan, oʻz mafkura-sini shakllantirib, maqsadlar sari safarbar boʻlmagan hollarda begona va zararli gʻoyalar taʼsiriga tushish ehtimoli ortib boradi. Bu esa gʻoyaviy tarbiyani yoʻlga qoʻyish, sogʻlom mafkura tamoyillarini aholi qalbi va ongiga muttasil singdirishni dolzarb vazifaga aylantiradi.

Oʻzbekiston sharoitida mafkuraviy tarbiyaning asosiy vazifasi - xalqimizning ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot barpo etish yoʻlidagi asriy orzu-istaklari, maqsadlarini, Milliy istiqlof mafkurasining mohiyatini keng jamoatchilikka tushuntirish, ayniqsa, yoshlar ongiga singdirishdan iboratdir.

Mafkuraviy tarbiya jamiyatda, avvalambor, oila, maktabgacha yoshdagi bolalar muassasalari, maktablar, litsey, kollejlari, oliy oʻquv yurtlari, om-maviy axborot vositalari, jamoat tashkilotlarining birgalikdagi uzluksiz faoliyatini taqozo qiladi. Uzluksiz taʼlim tizimi mafkuraviy tarbiyani olib boruvchi asosiy boʻgʻindir, zero mafkuraviy maqsadlarni yoshlar ongiga singdirish vazifasi asosan taʼlim tizimi orqali amalga oshiriladi.

¹¹Ibrohimov A., Sultonov X., Joʻraev N. Vatan tuyʻusi. – Toshkent, Oʻzbekiston, 1996. – 139-bet.

Shaxs tarbiyasining muhim yo'nalishi mafkuraviy tarbiyadir. "Mafkuraviy tarbiya" tushunchasi xalq, jamiyat, davlat, ijtimoiy guruh ongi va tafakkuri tizimida shu yo'nalishdagi dunyoqarashni, falsafiy, siyosiy, huquqiy, diniy, estetik, axloqiy, badiiy, kasbiy va boshqa tamoyillarni muayyan mafkura asosida maqsadli shakllantirish jarayonidir. Har qanday tarbiya jarayoni oxir-oqibat, o'z maqsad va mohiyatiga ko'ra, mafkuraviy tarbiyadir. Chunki oilani olamizmi, bolalar bog'chasini, mahalla, maktab, litsey, kollej, universitet yoki akademiya olamizmi - hammasida beriladigan ta'lim-tarbiya jarayonlari talaba va tinglovchilar dunyoqarashini kengaytirish, ularning ongini ilmiy asoslangan bilimlar bilan boyitish hamda jamiyat, uning ravnaqi uchun kerak bo'lgan sifatlarni kamol toptirishga yo'naltirilgan bo'ladi. Bu jarayon bolaning dunyo haqidagi, olamning rivojlanish qonuniyatlari, insoniy munosabatlar borasidagi o'ziga xosliklar, axloq tamoyillari, ma'naviyat to'g'risidagi tushunchalarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Muayyan xalq, jamiyat, davlat, ijtimoiy guruh, siyosiy partiya yoki harakat mafkurasini boshqa bir ijtimoiy subyektga majburan singdirish bu boradagi maqbul bo'lmagan usul hisoblanadi. Chunki mafkura - muayyan ijtimoiy subyekt (yoki subyektlar)ga xos mavjud ehtiyojlar, tilak, orzu-umidlar hamda man-faatlar asosida o'sha subyektning qarashlari, tasavvurlari dunyosi hamda g'oyalarining mahsuli sifatida yaratiladi. Unda boshqalar manfaatlari ifodalanmasligi ham mumkin.

Shunday ekan, o'zgalar manfaatini ko'zlovchi mafkurani boshqa bir xalq ongiga zo'rlab singdirish noto'g'ri. Muayyan mamlakat xalqining o'z g'oyasi va mafkuraviy qarashlari bor, bu qarashlar tizimi o'sha mamlakat vakilini yurti bilan faxrlanish, uning kelajagi uchun qayg'urish, bu yo'lda tinimsiz izlanish va mehnat qilishga undashi tabiiy. Lekin bu qarashlarga suyan va ularni chuqur tahlil qilib o'rgangan holda biz ham faqat shunday qilsak bo'lar ekan, biz ham shu faqat yo'ldan boraylik, deb bo'lmaydi. Chunki har bir jamiyat rivojining o'ziga xos qonuniyatlari mavjudki, o'sha jamiyat a'zolari o'zlarining tub maqsad va manfaatlari ular asosida shakllantiradi. Mafkuraviy tarbiya ana shu jarayonga xizmat qiladi, aslida uning tarkibiy qismi va uzviy bo'lagi hisoblanadi.

Har qanday mafkuraviy tarbiyaning maqsadi - jamiyatning har bir a'zosi va ular timsolida har bir ijtimoiy qatlam, umuman, aholida pirovard natijada jamiyat rivojiga turtki beruvchi g'oyalarning ongli ravishda o'zlashtirilishini, uning tafakkur va fikrlash tarziga aylantirilishini ta'minlashdan iborat. Shu ma'noda, milliy istiqlol mafkurasida O'zbekistonda yashab, umr kechirayotgan har bir fuqaro ongi va shuuriga milliy qadriyatlarimiz, xalqimizning bugungi hamda kelgusidagi manfaatlarini ifodalovchi sog'lom g'oyalar, fikrlarni singdirish va bu xalq tafakkuri tarzida o'z ifodasini topishiga erishish lozim. Bu jihat mamlakatimizdagi mafkuraviy tarbiyaning bosh xususiyatlaridan biri, zamonaviy tafakkur va mustaqillik dunyoqarashini shakllantirishning asosidir.

Muayyan g'oya asosida shakllangan dunyoqarash - u haqdagi tartibga solingan, yaxlit ongli tizimga aylantirilgan bilim, tasavvur va idrok majmui bo'lib, u shaxsni hayotda va jamiyatda munosib o'rin egallashga undaydi. Dunyoqarashning shakllanishi, e'tiqodning mustahkamlanishi uchun yoshlik va o'spirinlik yillari nihoyatda muhim ahamiyatga ega. Bu davr nafaqat dunyoqarash shakllanishi uchun, balki agar ma'lum bir qarashlar tizimi mavjud bo'lsa, ularni o'zgartirish uchun ham qulay. Shu bois ko'plab mafkuraviy ta'sirlar, asosan, yoshlarga, ularning qalbi va ongiga qaratilgan bo'lishi tabiiy.

"Mafkuraviy tarbiya vositalari" tushunchasi inson ongiga ta'sir ko'rsatadigan, uning dunyoqarashi, tafakkur tarzini muayyan yo'nalishga soladigan, o'zgartiradigan, jamiyat, millatga xos ma'naviy va moddiy asoslar, an'analar, qadriyatlar, meros, turmush tarzi, mafkuraviy omillar, g'oyalar va qarashlarga tayanadigan ta'sir obyektlari majmuini ifodalaydi.

Uning mazmun-mohiyati Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning "Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch" kitobida chuqur va har tomonlama asoslab berilgan. Mazkur asarga tayangan holda mafkuraviy tarbiya mezonlarini shartli ravishda bir necha guruhga bo'lish mumkin: birinchi guruh — millat, xalq, davlatchilik, madaniyat, me'moriy yodgorliklar va boshqalarni qamrab oluvchi tarixni, ming yillar davomida rivojlanib kelayotgan agrar madaniy an'analarni, geografik

shart-sharoitga aloqador tarixiy munosabatlarni va boshqalarni ifodalovchi moddiy meros; ikkinchi guruh — xalqimizga xos bir necha ming yillik diniy e'tiqod, ta'lim-tarbiya, shuningdek, barcha ilm-fan sohalarini va ular rivojida muhim o'rin tutgan mutafakkirlar va ularning asarlari, xalq ijodini qamrab oluvchi madaniy meros; uchinchi guruh — xalqimizga xos an'analar, urf-odatlar, marosimlar, bayramlar, turmush tarzi bilan bog'liq boshqa madaniy omillar; to'rtinchi guruh xalq qadriyatlari, tafakkur tarzi, xalqqa xos mafkuraviy xususiyatlar, ruhiyat va o'zaro ijtimoiy munosabatlar; beshinchi guruh — hozirgi jamiyatimizda bevosita amaliy faoliyat yuritayotgan, inson tarbiyasida katta ta'sirga ega, umuman, mafkuraviy dunyoqarash shakllanishida bosh rol o'ynaydigan ta'lim-tarbiya maskanlari, OAV, kutubxona, teatr, san'at saroylari va shu kabi boshqa mafkuraviy ta'lim vositalarini o'z ichiga oladi.

Mafkuraviy tarbiya masalasi har bir davr va jamiyatga xos bo'lib, bunda davlat va jamiyat oldida ma'suliyatni shakllantiradigan va unga ta'sir o'tkazadigan barcha omil va mezonlarni chuqur tahlil qilib, ularning bu borada qanday o'rin tutishini yaxshi anglab olish maqsadi ham yotadi. Har qaysi xalq yoki millatni uning tarixi, o'ziga xos urf-odatlari va an'analari, hayotiy qadriyatlaridan ayri holda tasavvur etib bo'lmaydi. Bu borada, tabiiyki, ma'naviy meros, madaniy boyliklar, ko'hna tarixiy yodgorliklar eng muhim omillar sifatida xizmat qiladi. Masalan, shu zamindan yetishib chiqqan buyuk zotlar, olimu ulamolar, siyosatchi va sarkardalar, umumbashariy sivilizatsiya va madaniyat-ning uzviy qismiga aylanib ketgan dunyoviy va diniy ilmlarning, ayniqsa, islom dini bilan bogliq bilimlarning tarixan eng yuqori bosqichga ko'tarilishida ona yurtimizda tug'ilib kamolga yetgan ulug' allomalarning xizmatlari katta.

Mafkuraviy tarbiyada xalq ogzaki ijodi muhim o'rin tutib, u millatimizning o'zligini namoyon etadigan, uni avlodlardan avlodlarga o'tkazib, tarix to'fonlaridan, hayot-mamot sinovlaridan omon chiqarib, o'zligini doimo saqlab kelayotgan el-yurtimizning bag'rikenglik, matonat, olijanoblik, vafo va sadoqat kabi ezgu fazilatlarini o'zida ifoda etadi. Shu o'rinda mafkuraviy tarbiya mezonlaridan biri bo'lgan muqaddas dinimizning ahamiyati beqiyos-dir. Din azaldan inson ma'naviyatining tarkibiy qismi sifatida odamzodning yuksak ideallari, haq va haqiqat, insof va adolat to'g'risidagi orzu-armonlarini o'zida mujassam etgan, ularni barqaror qoidalar shaklida mustahkamlab kelayotgan g'oya va qarashlarning yaxlit bir tizimidir.

Har bir ilmiy yangilik, yaratilgan kashfiyot - bu yangicha fikr va dunyoqarashga turtki beradi, mafkuraviy tarbiya mezonlari shakllanishiga o'ziga xos ta'sir o'tkazadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, zaminimizda yashab o'tgan buyuk allomalarimiz, mutafakkir bobolarimizning ibratli hayoti va faoliyati, ilmiy-ijodiy kashfiyotlari bugun ham jahon ahlini hayratga solayotganini g'urur bilan ta'kidlash lozim. Jamiyat esa o'z zaminining mutafakkirlari, dini va kashfiyotlari, ma'rifat, ilmu fan, madaniyat kabi sohalaridan bularning barchasini o'zida uy-g'unlashtirgan xalqimizning g'oyaviy olami naqadar boy va rang-barang ekanini isbotlab berishda, uni namuna qilib ko'rsatishda foydalanadi. Bunday noyob va bebaho boylikni har tomonlama chuqur o'rganish, uning ma'nomazmunini avlodlarga yetkazish masalasi barcha, birinchi galda, ziyolilar, butun jamoatchilik uchun ham qarz, ham farz hisoblanadi.

Har qaysi millatning o'ziga xos mafkurasini shakllantirish va yuksaltirishda, hech shubhasiz, oilaning o'rni va ta'siri beqiyosdir. Chunki insonning eng sof va pokiza tuyg'ulari, ilk hayotiy tushuncha va tasavvurlari, birinchi galda, oila bag'rida shakllanadi. Bolaning xarakteri, tabiati va dunyoqarashini belgilaydigan mafkuraviy mezon va qarashlar — yaxshilik va ezgulik, olijanoblik va mehr-oqibat, or-nomus va andisha kabi muqaddas tushunchalarning poydevori oila sharoitida qaror topishi tabiiydir. Shuning uchun ham aynan oila muhitida paydo bo'ladigan Ota-onaga hurmat, ularning oldidagi umrbod qarzдорlik burchini chukur anglash har qaysi insonga xos bo'lgan odamiylik fazilatlarini va oilaviy munosabatlarning negizini, oilaning goyaviy asosini tashkil etadi.

Mafkuraviy tarbiya mezonlari haqida so'z ketganda, mahallaning o'rni va ta'siri xususida to'xtalish zarur. Ma'lumki, o'zbek mahallalari azaldan chinakam milliy qadriyatlar maskani bo'lib keladi. O'zaro mehr-oqibat, ahillik va totuvlik, ehtiyojmand, yordamga muhtoj kimsalar holidan xabar olish, yetim-yesirlarning boshini silash, to'y-tomosha, hashar va ma'rakalarni ko'pchilik bilan bamaslahat o'tkazish, yaxshi kunda ham, yomon kunda ham birga bo'lish kabi xalqimizga

xos urf-odat va an'analar, avvalambor, mahalla muhitida shakllangan va rivojlangan. Xalqimizga xos o'zini o'zi boshqaruv tizimining bu noyob usuli qadim-qadimdan odamlarning nafaqat tilida, balki dilida, butun hayotida chuqur joy egallagani bejiz emas. «Mahalla — ham ota, ham ona» degan hikmatli nakl ana shu hayotiy haqiqatning ifodasi sifatida qabul qilinadi. Har qaysi xonadon, butun el-yurtidagi mafkuraviy iqlim va vaziyatni anglamoqchi bo'lgan kishi, bu boradagi haqiqiy manzaraning yorqin ifodasini, avvalo, mahalla hayotida xuddi oynadek yaqqol ko'rish imkoniga ega bo'ladi.

Mafkuraviy tarbiya mezonlaridan yana biri ilmu ma'rifat, ta'lim-tarbiya bo'lib, ularga inson kamoloti va millat ravnaqining eng asosiy sharti va garovi sifatida qaralgan. Kelajak poydevori bilim dargohlarida yaratiladi, boshqacha aytganda, xalqning ertangi kuni qanday bo'lishi farzandlarning bugun qanday ta'lim va tarbiya olishiga bog'liq. Buning uchun har qaysi ota-ona, ustoz va murabbiy har bir bola timsolida, avvalo, shaxsni ko'rishi zarur. Ana shu oddiy talabdan kelib chiqqan holda, farzandlarni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan, ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga yetkazish ishi ta'lim-tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo'lib qoladi. Bu esa ta'lim va tarbiya ishini uyg'un holda olib borishni talab etadi.

Mafkuraviy tarbiyani targ'ib qilish uslublari. Milliy istiqlolimiz rivojining hozirgi bosqichi ma'naviy-ma'rifiy, mafkuraviy ishlar ta'sirchanligini oshirish, ommani buyuk maqsadlar yo'lida safarbar etish, uyushtirish uchun asosiy e'tiborni quyidagilarga qaratishni taqozo etmoqda:

1. Milliy g'oya va milliy mafkuraga oid targ'ibot-tashviqot ishlarini kuchaytirish va uning qamrovini kengaytirish;
2. Garchi achchiq bo'lsada, haqiqatni aytishdan cho'chimaslik.
3. Soxtakorlikdan qochish.
4. Hayotdagi qiyinchilik, muammolarni ochiq-oydin bayon etish.
5. Ommani ruhlantirish, ishonch-ye'tiqodni mustahkamlash.
6. Birinchi Prezidentimiz atrofida yanada mustahkamroq jipslashishga da'vat etish, ziyoli, ma'rifatshi, mafkura ishi bilan shug'ullanuvchi barcha targ'ibot-tashviqotshilarning birinchi darajali vazifasidir.
7. Maqsadimiz ma'rifatli jamiyat barpo etishdan iborat, bu jamiyatda qonun ustuvorligi, qonun oldida hammaning mas'ulligi, adolat, Vatan, xalq manfaati ulug' sanalishini inobatga olish.
8. Xalq hukmdorlarga emas, hukmdorlar halqqa xizmat qilishi - asosiy qoida.
9. Pirovard maqsadimiz adolatli jamiyat barpo etish.
10. Birovning haqiga xiyonat qilmaslik, diyonatlilik, iymonlilik, halollik mezonini ulug'lash.
11. Ma'rifiy-targ'ibot ishlarining shaklan va mazmunan turi: ma'ruza, suhbat va bahsmunozaralar, seminarlar, konferentsiyalar o'tkazish, ommaviy axborot vositalarida chiqish yo'li bilan amalga oshiriladi.

12 Mafkuraning asosiy maqsadlarini xalqqa sodda, ta'sirchan, tushunarli tarzda yetkazish uchun odamlar qalbiga yo'l topa oladigan fidoyi inson, ziyolilarga tayanish.

Milliy istiqlol g'oyasi va milliy mafkurani targ'ib qilishda quyidagi tarbiyaviy tamoyil, uslub (metodlar)larga e'tibor berish kerak:

1. Tushuntirishda va bayon etishda oddiylilik va lo'ndalik.
2. Talab va taklifni doimiy nazorat ostiga olish.
3. Ongga ta'sir ko'rsatishning yangi texnologiyalarini ishlab chiqish.
- 4) Ziyolilar mavqeyini oshirish, ularga e'tibor va imkoniyat yaratish.
- 5) Turli bilimlarni egallashga bo'lgan ishtiyoqni qo'llab-quvvatlash.
4. Ommaviy-axborot vositalarida xalq ruhiyatiga yaqinlashtirilgan yangi mafkuraviy materiallarni ko'paytirish, doimiy «aks ta'sir» tamoyiliga amal qilish.

5. Televideniye va radio zamonaviy ish usullari va shakllarini egallashi uchun rasmiy xabarlarinigina emas, balki xalqaro mezonlarga muvofiq matbuot sahifalarida va televideniya chuqur tahliliy materiallar, jiddiy siyosiy, iqtisodiy, xalqaro sharhlar, bahs-munozaralar ko'rinishida bo'lishi lozim.

Neyrolingvistik dasturlash (NLP) - asosiy tasvirlar, asosiy tasvirlar inson tafakkuri faoliyatiga zaruriy harakatlarni amalga oshirishni boshlaydi. Odatda odamlar boshqa odamlarni boshqarish va boshqarish istagi bilan NLPga murojaat qilishadi. Aslida, psixologlar ushbu texnikaning samaradorligiga shubha qilishadi. Albatta, insonga Uning irodasiga qo'shimcha ravishda ta'sir qilish mumkin. Biroq, u erkin odam bo'lib qolishda davom etmoqda. Agar u hushyor bo'lib, hushyor

Dastlab neyrolingvistik dasturlash odamni o'zgartirishga qaratilgan edi. Biror kishi muvaffaqiyatga erishishi va o'z hayotini o'ziga jalb qilishi mumkin, agar u maxsus usullarni qabul qilsa va o'ziga ta'sir qila boshlasa.

NLP ko'plab usullardan foydalanadi, ular orasida mashhur:

1. So'zlardan foydalaning. Odamlar juda kuchli ta'sir ko'rsatadigan so'zning ma'nosini hali to'liq anglashmagan.

2. Og'zaki bo'lmagan darajada sozlash.

Har bir o'quvchi miyasi, ba'zi bir naqshlar, stereotiplar, tanqidlar, majmualar, his-tuyg'ular, hissiyotlar, tajriba va hokazolar, uning tanlovi va tanlovini tanlash va Qaror qabul qilish, turmush tarzi. Agar biror kishi o'z hayotidan yoki o'zidan norozi bo'lsa, u birinchi navbatda barcha muammolar boshida bo'lganini tushunishi kerak. Qolgan dasturlarning qolgan qismini portlatib qo'ygan holda, harakatning oldini olish uchun maxsus usullardan foydalanib, o'zingizni sozlashingiz mumkin.

Neyrolingvistik dasturlash Bendler, Erickson va maydalagich tomonidan ishlab chiqilgan. Dastlab, psixiatrik amaliyotda qo'rquvlar, fobiyalar, stressli davlatlarni bartaraf etish va boshqalarni, ammo NLP mustaqil ravishda ularning ongsiz ravishda ta'sirini istagan oddiy odamlar orasida mashhur bo'lgan.

Boshqalarga neyrolingvistik ta'siri natijasida yuzaga keladigan oqibatlari uchun o'zingiz uchun javobgar bo'lishi kerak. NLP texnikaliklaridan foyda va zarar uchun foydalanish mumkin.

Birinchi, insonni qanday qabul qilayotganini hisobga oladi va keyin tegishli so'zlar allaqachon ishlatilgan:

- Vizualarga (ko'zlar orqali asosan ko'zlar bo'yicha ma'lumotni anglaydigan odamlar), ular shunday so'zlarni "ko'rish", "qarash", "murojaat qilish" va hokazo kabi so'zlarni qilishadi.

- Auditda (asosan ma'lumotlarni quloqlar orqali aniqlaydigan odamlar) "tinglash", "tinglash", "tinglash" va boshqa so'zlarga ta'sir qiladi.

- Kinesthikada (ma'lumotlarni sezgir hislar orqali ma'lumotlarni taqdim etadigan odamlar) "ayyor", "yumshoq", "hissiyot" va boshqa so'zlar ta'sir qiladi.

Neyrolingvistik dasturlash inson hayotini o'zgartirishi mumkin. Bularning barchasi odamning kuch yo'nalishga bog'liq. Siz qo'rquv va salbiy his-tuyg'ulardan xalos bo'lishingiz mumkin. O'zingizni qadrlashingizni ko'paytirishingiz mumkin. Siz muvaffaqiyatli muloqotning yangi ko'nikmalarini ishlab chiqishingiz mumkin. Siz muayyan hodisalarga yoki umuman hayotga bo'lgan munosabatingizni o'zgartirishingiz mumkin.

U 1970 yillarning boshlarida, D. Grinmanning hamkorligi (o'sha paytda Santa Cruzda Kaliforniya universitetida tilshunoslik professori) va R. Banderler (psixologiya talabasi). psixoterapiya bilan juda ishtiyoqli edi. Ular birgalikda 3 ta ajoyib psixoterapevtning faoliyatini tergov qildilar: V. Satir (oilaviy terapevt), boshqa mutaxassislar esa umidsiz deb hisoblangan, F. Peralterapiya (Novat psixoterapiyasi, gestalt-terapiya maktabining asoschisi), M. Erikson (dunyo Mashhur gipnoterapevt).

Grader va betler yuqoridagi psixoterapevt (andozalar) tomonidan ishlatiladigan naqshlarni ochib berdi, so'ngra shaxsiy o'zgarishlar, ham jadal o'rganilgan va hatto juda yaxshilanishlar doirasida qo'llanilishi mumkin

O'sha kunlarda Richard va Yuhanno Bayponning yoniga (ingliz antropologlari) yashar edilar. U tizimlar va kommunikatsiya nazariyasi nazariyasi bo'yicha asarlar muallifi edi. Uning ilmiy qiziqishlari juda keng edi: kibernetika, psixoterapiya, biologiya, antropologiya. Bu Shizofreniyadagi 2-aloqa nazariyasi bilan mashhur. Bapsonning NLP-ga qo'shgan hissasi g'ayrioddiy katta. NLP ikkita qo'shimcha yo'nalishda olib borildi: inson hayotining har qanday sohalarida mahoratni aniqlash va juda samarali aloqa va fikrlashning samarali usuli sifatida, bu taniqli odamlar tomonidan qo'llaniladigan.

1977 yilda Amerikada grader va betler bir qator muvaffaqiyatli jamoat seminarlarini o'tkazdi. Ushbu san'ul bu statistik ma'lumotlar ekanligini tasdiqlaydi, bu bugungi kunda 100 ming kishi bir shaklda yoki boshqa shaklda o'qitilganligi haqidagi statistik ma'lumotlar ekanligini tasdiqlaydi.

Neyrolingvistik dasturlash: Bu so'zning ma'nosiga qarab, u nima? "Neuro" so'zi ostida inson xatti-harakatlari bu no nevrologik jarayonlarda, ta'm va hidni idrok etish, tatib ko'rish, tinglash, his qilishning asosiy g'oyasini anglatadi. Aql va tana shaklida ajralmas birlik - bu inson.

Yuqorida aytib o'tilganidek, Neyrolingvistik dasturlash qo'llaniladigan ko'plab sohalar mavjud. Trening shuningdek, NLP texnikasi yordamida o'tishi mumkin.

Olimlarning ta'kidlashicha, Neyrolingvistik dasturlash orqali maktab fobobini rivojlantirish hisobiga, asosan o'quvchilarning rivojlanishi tufayli maktab fobobini shakllantirmasdan ancha tezroq, unchalik samarali o'zlashtirilishi mumkin. Bularning barchasi bilan bu jarayon juda qiziqarli. Bu har qanday pedagogik faoliyatga tegishli.

Maktab o'zining noyob madaniyatiga ega bo'lib, ular bir nechta subkulturalardan mustaqil bo'lmagan aloqa usullariga ega.

Maktab ta'lim darajasi farqlanganligi sababli, ularning har biri o'rganish uslublarining o'ziga xos xususiyatlarini keltiradi. Ushbu darajalar toifaga kiradi:

1. *Boshlang'ich maktab.* 6 yoshida bolalar bolalar bog'chasining devorlarini tashlab, kinestetik ijod deb ataladigan 1-sinfga yozilishadi. O'qituvchilar, bolalar haqiqiy dunyoni tegadigan, hidlash, ta'm va boshqalarni idrok etish bilan idrok etishmoqda, bu tartibsizliklar - kinestetik mashg'ulot orqali amalga oshiriladi.

2. *O'rta maktab.* 3-sinf dan boshlab o'quv jarayoniga tuzatishlar kiritilgan: kinestetik idrokdan auditga o'tish. Ushbu o'tishga moslashishga qodir bo'lgan bolalar baxtli bo'lish yoki maxsus sinflarga tarjima qilishdan saqlanishadi.

3. *O'rta maktab o'quvchilari.* Visualga bir marta idrokning yana bir o'tishi amalga oshiriladi. Maktab materiallari oqimi ko'proq ramziy, tezis, grafikaga aylanadi.

Neyrolingvistik dasturlash asoslari.

Neyrolingvistik dasturlash printsiplari shundaki, inson hayoti dunyoqarash va xatti-harakatlarini o'zgartirishdan muvaffaqiyatli ta'sir qilishi mumkin bo'lgan tizimli jarayonlarga bo'ysunadi. **NLP dasturlash 5 qoidaga muvofiqdir.**

1. Odamlar har doim tashqi dunyo bilan muloqot qilishadi, ma'lumot olish va olish. Aloqa nafaqat muzokaralar, balki yuz ifodalari, imo-ishoralar va ovozlarning yordamida sodir bo'ladi.

2. Har bir insonning o'ziga xos "dunyo xaritasi", shunda atrofdagi odamlar va voqealar sodir bo'lgan voqealar baholanadi. Qanday yaxshilik, nima o'zi emas, qanday qilib odobsiz, haqiqiy do'stlik va sevgi nima bo'lishi kerakligi va har birimiz buni o'zimiz o'zimiz o'zimiz tushunamiz.

3. Bizning harakatlarimiz ijobiy niyatlarga ega. Agar bu yomon odat bo'lsa ham. Masalan, chekishning chuqur alomatlarini keskinlikni va kontsentratsiyani olib tashlash istagi hisoblanadi.

4. Aloqa bo'lish uchun suhbatdoshning reaksiyasiga alohida e'tibor qaratish lozim. Agar siz o'z sevimli mashg'ulotlarini taqsimlashingiz mumkin bo'lsa, qiziqishning reaksiyasini keltirib chiqaradi, keyin bunday aloqa hech qachon zerikarli bo'lmaydi va albatta ijobiy natija beradi.

5. NLP Attibaqasi muayyan vaziyatda, odam o'zi uchun eng yaxshi imkoniyatlarni tanlash, hayot orqali unga berilgan eng yaxshi imkoniyatlarni tanlash.

Ma'naviyat tushunchasi. Axloq va ma'naviyat chuqur ichki o'zaro aloqadorlikka ega. Zero, ma'naviyat individ mansub bo'lgan guruhlar axloqi ta'sirida yuzaga keladi, axloq esa, o'z navbatida, guruh a'zolari bo'lgan individlar ma'naviyatining o'zaro tutash ommaviy munosabatlarida namoyon bo'ladi, motivatsiya, mehnat, mehnat tarbiyasi, mehnat turlari, jismoniy tarbiya, jismoniy yetuklik, jismoniy tarbiya vositalari, estetika, estetik tarbiya, estetik madaniyat.

Axloq - ma'naviyatning tarkibiy qismi sifatida shaxs kamolotining yuqori bosqichi sanaladi. Zero, axloq, axloqiy me'yorlarsiz shaxsning ruhiy va jismonan etukligining mezonini bo'lgan ma'naviy kamolotga erishib bo'lmaydi. Shuning uchun ham ma'naviy-axloqiy tarbiyada uzviylik, aloqadorlik dialektik xarakterga ega bo'lib, shaxsning ma'naviy-axloqiy shakllanishida muhim sanaladi.

Axloq - ijtimoiy ong va tarbiyaviy ta'sir etish shakli sifatida. Axloq - ma'naviyatning tarkibiy qismi sifatida shaxs kamolotining yuqori bosqichi sanaladi.

Axloq (arabcha - xulq-atvor ma'nosini bildiradi) ijtimoiy ongshakllaridan biri bo'lib, ijtimoiy munosabatlar hamda shaxs xatti-harakatini tartibga soladigan qonun-qoidalar majmuidir.

Axloq tushunchalari umumiy xarakterga ega, ular alohida munosabatlarni emas, hamma sohasidagi munosabatlarni qamrab oladi. Bunday tushunchalar axloqiy kategoriya deb ataladi.

Ezgulik, tartiblilik, haqqoniylik, rostgo'ylik, adolatlilik, mehnatsevarlik, jamoaviylik kabi sifat va xususiyatlarni o'zida birlashtirgan shaxs tavsifi axloqiy tamoyillar deb ataladi.

Hayotda qoida sifatida qabul qilingan talablardan kishilar o'zlariga odamlar orasidan namuna tanlaydi. Bu axloqiy ideal deb ataladi.

Axloqning asosiy qirralari (tamoyillari) - birdamlik (shaxsiy manfaatlarning umumiylikning yuqori ko'rinishi sifatidagi ijtimoiylikka bo'ysundirilishi) va insonparvarlik (shaxsga o'z-o'zicha qadriyat va yakuniy maqsad sifatida munosabatda bo'lish). Axloqiy ongning o'ziga xos tushunchalari sifatida yaxshilik va yomonlik, burch, vijdon, sha'n, qadr-qimmat kabilarni keltirib o'tish mumkin. Yuqorida aytilganlarni e'tiborga olib, axloqning, jamiyat a'zolarining faoliyatiga yo'nalganligi va uni boshqarilishi ma'nosida, faoliyatli tavsifini ko'rsatib o'tish to'g'ri bo'ladi.

Axloqiy me'yorlar har bir inson va jamiyat uyg'unlikda mavjud bo'la olishiga intilgan kishilik jamiyatining ko'p asrlik tajribasi natijasidir.

Insoniyat hamisha eng muhim maqsadlardan biri sifatida kishilarning hamkorlikdagi yashashida uyg'unlikka intilib kelgan. Axloq me'yorlari insonning yaxshilik va yomonlikni chegaralash, ezgulik nima ekanini aniqlashga intilishlari natijasida yuzaga kelgan.

Axloq me'yor va qadriyatlardan iborat. Axloqning uchinchi elementi ideallarni esa, shaxs o'zida tarkib toptirishni xohlagan me'yor va sifatlar tarzida ajratib ko'rsatish mumkin.

Me'yor - bir turdagi xulq-atvor, takrorlanadigan vaziyat, talab, standart, taqlid uchun misol, ijtimoiy fikr, did, qoida, urf-odat shaklidagi namuna. Me'yorlar ajdodlarning katta ijobiy ahamiyatga ega tajribasini o'zida mujassamlaydi, zero ularda u yoki bu xulq-atvorning ko'plab avlodlar tajribasida sinalgan maqsadga muvofiqligi aks etadi.

Qadriyatlar - ijtimoiy munosabatlar va jamiyat a'zolarining ijtimoiy ahamiyatli fazilatlarini. Qadriyatlar xilma-xil tasnifga ega bo'lib, eng umumiy tarzda mutlaq va nisbiy qadriyatlar farqlanadi. Absolyut qadriyatlar, ya'ni umumahamiyatli (ob'ektiv) tavsifga ega bo'lib, ular o'zida shubhasiz asoslangan, istalgan nuqtai nazardan, turlicha munosabatlar va barcha sub'ekt uchun ijobiy xususiyatga ega. Ulardan tashqari, nisbiy ijobiy qadriyatlar ham mavjud bo'lib, ular faqat qandaydir munosabat bilan yoki ma'lum bir sub'ektlar uchunгина ijobiy tavsifga ega bo'ladi.

Ma'naviyat va axloq o'z navbatida tarbiya jarayonini samarali tashkil etishni taqozo etadi. Ma'lumki, tarbiya yosh avlodni jamiyatda yashashga maqsadli tayyorlash jarayoni bo'lib, maxsus tashkil etilgan davlat va jamoat institutlari orqali amalga oshiriladi, jamiyat tomonidan nazorat qilinadi va tuzatishlar kiritib boriladi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya tizimida ma'naviy-axloqiy his-tuyg'ular inson tomonidan, uning voqea-hodisalar, kishilar hamda o'z xulqiga nisbatan his-tuyg'ularni uyg'otishga rag'bat paydo

qiluvchi tarbiyaviy ishlar tizimli tashkil etilgandagina samarali kechadi. Mazkur tizimda xulq-atvorni shakllantirishga oid tarbiyaviy ishlar aks etadi. Shunga ko'ra ma'naviy-axloqiy xulq-odobga doir xislatlarni shakllantirishga undovchi rag'bat bilan hosil bo'ladigan faoliyat eng asosiy bo'lib hisoblanadi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyani tashkil etish jarayonida uyushtiriluvchi tadbirlar xulq-odobga doir xatti-harakatlar zanjiridan iborat bo'ladi. Ma'naviy-axloqiy xatti-harakatlar esa o'quvchi tomonidan axloqiy me'yor va tamoyillar mohiyatini o'rganish, ularni anglab etishdan iboratdir.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning maqsad va vazifalari. Ma'naviy-axloqiy tarbiya - yagona ijtimoiy tarbiya jarayonining tarkibiy qismi. Jamiyat tomonidan insonlar xulqining boshqarilishiga zarurat ikki o'zaro bog'liq vazifani shart qilib qo'yadi: birinchidan, jamiyat ongida me'yorlar, tamoyillar, ideallar, adolat, ezgulik va yovuzlik kabi tushunchalar ko'rinishida aks etadigan va asoslanadigan axloqiy talablarni ishlab chiqish; ikkinchidan, inson o'z xatti-harakatlarini yo'naltirishi va nazorat qila olishi, shuningdek ijtimoiy xulqni boshqarishda ishtirok eta olishi, ya'ni boshqa kishilarga talab qo'ya bilishi va ularning xatti-harakatlarini baholay olishi uchun bu talablarni hamda ular bilan bog'liq tasavvurlarni har bir inson ongiga singdirish. Aynan shu ikkinchi vazifa insonda shaxsning tegishli e'tiqod, ma'naviy moyilliklar, his-tuyg'ular, odatlar, barqaror axloqiy sifatlarni shakllantirishdan iborat bo'lgan axloqiy tarbiya orqali hal qilinadi. U yoki bu jamiyatda ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonining mazmuni uning maqsadlari bilan belgilanadi. Bu maqsadlar ijtimoiy munosabatlar tavsifi bilan belgilanadi.

O'quvchilarda ma'naviy-axloqiy tarbiyani shakllantirish ularning ma'naviy dunyosini, ongini, axloqiy hislarini, shaxsiy sifatlari va xulqini tarbiyalash hamda rivojlantirishni taqozo etadi. O'quvchilarni axloqiy tarbiyalashning asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi: 1) o'quvchilarda axloqiy his-tuyg'ular va xatti-harakatlarni tarbiyalash; 2) xulq madaniyati va ijobiy his-tuyg'ularni tarbiyalash; 3) axloqiy xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning asosiy **tamoyillariga** quyidagilar kiradi: ma'naviy-axloqiy tarbiyaning ma'lum maqsadga qaratilganligi; ta'lim-tarbiya ishiga o'quvchi shaxsini hurmat qilgan holda yondashish; ma'naviy-axloqiy tarbiyani hayot va amaliyot bilan bog'lab olib borish; o'quvchilarning faolligi; jamoada tarbiyalash; tarbiyaviy ishning tizimliliigi va izchilligi; tarbiyaviy ishning ta'sirchanligi; oila, ta'lim muassasasi, davlat va nodavlat tashkilotlar hamda kattalar tarbiyaviy ta'sirining birligi; o'quvchidagi ijobiy sifatlarga suyanish; o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishni ko'zda tutish.

Tarbiyaning zamonaviy tamoyillari - tarbiyachi va tarbiyalanuvchi o'rtasida sub'yekt-sub'yekt munosabatlarining o'rnatilishi, dialog nuqtai nazariga muvofiq tarzda shunday xulosaga kelindiki, ma'naviy-axloqiy tarbiyaning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun psixik jarayonlarga (motivasiya, anglash, interiorizasiya va boshqalar) tashqi ta'sirlar ichki, individual-shaxsiyga organik va mustahkam aylanadigan pedagogik shart-sharoitlarni yaratish zarur.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya metodlari. Ma'naviy-axloqiy tarbiyada turli metod va usullardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya metodlari deganda, o'quvchilarning axloqiy tasavvur va bilimlarni egallab olishga, ularda madaniy xulq va ijobiy munosabatlarni, shaxsning axloqiy his-tuyg'ulari va sifatlarini tarbiyalashga qaratilgan faoliyat usulidir.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya metodlarini shartli ravishda quyidagicha tasnif etish mumkin:

Ma'naviy-axloqiy ongni shakllantirish metodlari: hikoya, tushuntirish, etik suhbat, izohlash, nasihat, o'git, ko'rsatma, namuna va boshqalar.

Ma'naviy-axloqiy xulq-atvorni shakllantirish metodlari: mashq, o'rgatish, pedagogik talab, tarbiyalovchi vaziyat, topshiriq va hakoza.

Ma'naviy-axloqiy motivasiyani hosil qilishga doir metodlar: rag'batlantirish, musobaqa, tanbeh berish kabilar.

Ma'naviy-axloqiy ongni shakllantirish metodlari. Ma'naviy-axloqiy mavzudagi **hikoya** - axloqiy mazmundagi voqea-hodisalarni yorqin emosional bayon etilishidir. Hikoya tarbiyalanuvchilarning his-tuyg'ulariga ta'sir etib, ularga axloqiy me'yor va qoidalarni tushunish hamda o'zlashtirishga yordam beradi. Yaxshi bayon tavsifiga ega hikoya axloqiy

tushunchalarning mohiyatini ochib berishgagina xizmat qilib qolmay, balki tarbiyalanuvchilarda madaniy xulq-atvor qoidalariga ijobiy munosabatning yuzaga kelishiga xizmat qiladi. Ma'naviy-axloqiy mazmundagi hikoya bir nechta vazifani bajaradi: bilimlar manbai bo'lib xizmat qiladi, tarbiyalanuvchining xulq-atvor tajribasini kattalarniki asosida boyitadi.

Ushbu metodning asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi:

- 1) tarbiyalanuvchilarda ijobiy axloqiy hislarni uyg'ota olish, hikoya qahramonlariga hamdardlik bildirish - yutug'idan quvonib, muvaffaqiyatsizligiga birgalishib achinish;
- 2) tarbiyalanuvchilarga tushunarsiz bo'lgan ayrim axloq qoidalarining mazmunini ochib berish;
- 3) ma'naviy-axloqiy mavzulardagi hikoyalardan mashg'ulotlarda, sayrlarda, tarbiyalanuvchilarning o'z hayoti bilan bog'liq bo'lgan joylarda hamfoydalanish.

Ma'naviy-axloqiy mazmundagi hikoya samaradorligini ta'minlash uchun quyidagi **shartlarga** rioya qilinishi zarur:

1. Hikoya tarbiyalanuvning ijtimoiy tajribasiga mos kelishi lozim. Maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilar uchun hikoyaning qisqa, emosional, tushunarli bo'lishi maqsadga muvofiq.

2. Hikoyaning rasmlar bilan, musiqa jo'rligida bayon qilinishi uning yaxshi idrok qilinishini ta'minlaydi.

3. Ma'naviy-axloqiy mavzudagi hikoyaning yaxshi idrok qilinishi uchun unga mos muhitning yaratilganligi muhim ahamiyatga ega.

4. Hikoyadan ko'zlangan maqsadga erishish uchun uni mohirona bayon etib bera olish lozim. Ishonarsiz, bir xil ohangda hikoya qilish orqali buni amalga oshirib bo'lmaydi.

Tushuntirish metodi esa, tarbiyalanuvchilarga yangi axloqiy tushuncha, me'yor va qoidalarni bayon qilib berilayotganda ishlatiladi. Tushuntirish kattalarning jonli so'zi va namunasiga asoslaniladi. Masalan, ro'paradan kelayotgan tanish kishiga xushmuomalalik bilan salom berish uchun biroz to'xtab u kishining yuziga qarab, kulimsirab "Assalomu alaykum" deyish, keyin yo'lda davom etish kerak. Tushuntirish va ko'rsatish tabiiy bo'lmog'i lozim.

Ma'naviy-axloqiy mavzudagi suhbatlar orqali tarbiyalanuvchilar axloq me'yorlari va qoidalarini, ijobiy xulq shakllarini egallabgina qolmay, shu bilan bir qatorda ularda axloq qoidalari va me'yorlariga nisbatan talab yuzaga keladi. Suhbat jarayonida tarbiyalanuvchilarning axloqiy tajribalarini kengaytirib borish, xulqning axloqiy sabablarini aniqlab berish kerak. Suhbat vaqtida tarbiyalanuvchilar o'z fikrlarini erkin aytishlariga keng imkon berish lozim. Shunda ular har bir xatti-harakatlarini ongli ravishda, axloq me'yorlari va qoidalari asosida bajarishga urinadilar.

Izohlash - tarbiyalanuvchilarga og'zaki-emosional ta'sir ko'rsatish metodi. Milliy tarbiyamizda mazkur metod "ta'birlamoq" tarzida ham ishlatiladi. Ta'birlamoq - tarbiyalanuvchida, tarbiyalanuvchilar guruhida uchrab turuvchi xatti-harakatlarni sifatlamoqdir. Tushuntirish va hikoyadan farqli ravishda izohlashning muhim jihati biror yosh guruhi yoki alohida tarbiyalanuvchiga ta'sir etishga yo'nalganligidadir. Mazkur metodni qo'llashda maktabgacha yosh guruhi va tarbiyalanuvchilar guruhining shaxsiy sifatlariga asoslaniladi. Maktabgacha yosh guruhi sodda izohlash ko'rinishidan foydalaniladi: «Mana bunday qilish kerak», «hamma shunday qiladi» va boshqalar. Izohlash metodi yangi axloqiy sifatlar yoki xulq-atvor shakllarini shakllantirish hamda tarbiyalanuvchilarda ma'lum bir xatti-harakatlarga to'g'ri munosabatni tarkib toptirish uchun xizmat qiladi.

Tarbiyalanuvchilarni axloqiy tarbiyalashda nasihat qilish muhim o'rin tutadi. **Nasihat** - sokin, xayrixoh vaziyatda tarbiyalanuvchini yaxshi yo'lga solish, ta'lim berish maqsadida aytilgan gap, maslahat, pand, o'git. Aynan nasihat tinglash va unga rioya etish mazkur yosh guruhi uchun xosdir. Nasihat orqali tarbiyalanuvchi psixikasiga tizimli ta'sir ko'rsatilib, unda ma'lum bir faoliyat motivlari va ustanovkalar hosil qilinadi.

Shuningdek, tarbiyalanuvchilarning axloqiy ongini shakllantirishda ko'rsatma berishdan ham foydalaniladi. Ko'rsatmoq

- tarbiyalanuvchiga, tarbiyalanuvchilarga o'rnak yoki ibrat olishlari yoki ularda yangi tushuncha, bilim hosil qilish maqsadida biror narsaga diqqat-e'tiborlarini jalb qilishdir.

Ishontirish - tarbiyalanuvchilarni axloqiy tarbiyalashda katta yordam beradi («Kasal bo'lmalik uchun ovqatlanishdan oldin qo'lni yuvish kerak», «O'rtog'ini urish yomon»). Ishontirish o'z navbatida namuna ko'rsatishni talab etadi. Namuna tarbiyalanuvchining birinchi signal tizimiga faol ta'sir ko'rsatib, harakatlanish uchun aniq timsolni hosil qiladi va o'z navbatida tarbiyalanuvchida axloqiy ong, his-tuyg'u, ishonchni tarkib toptirib, uning faolligini oshiradi.

Ma'naviy-axloqiy xulq-atvorni shakllantirish metodlari. Mashq - ma'naviy-axloqiy xulq va odatlarni tarbiyalashning eng ta'sirli metodidir. Unga qoidalarni mashq qildirish - foydal odatlarni qaytarish kiradi. Eslatish, o'rgatilgan tajribani yangilash, nazorat - o'rgatilgan odatning to'g'ri va samarali ekanligini tekshirish, o'z-o'zini nazorat qilish, tarbiyalanuvchini faollashtiruvchi shaxsiy gigiena qoidalari, ovqatlanish madaniyati, ko'chada, shaxsda xulq-atvor madaniyatini egallashni mashq qildirish bunga misol bo'la oladi. Mashq qildirish natijasida tarbiyalanuvchida malaka va odatlar tarkib topadi.

Mashq metodining samaradorligi quyidagi shart-sharoitlarni hisobga olishni talab qiladi: 1) mashqlar tizimi; 2) ularning mazmuni; 3) mashqning tushunarli bo'lishi; 4) hajmi; 5) takrorlash tezligi; 6) nazorat va tuzatish; 7) tarbiyalanuvchilarning individual o'ziga xosliklari; 8) mashqni bajarish joyi va vaqti; 9) individual, guruhli va jamoaviy mashq shakllarini uyg'unlashtirish; 10) motivasiya hosil qilish va rag'batlantirish. Mazkur omillar orasida mashqning hajmi va sur'ati hamda kutiladigan natija o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri aloqadorlik mavjud: mashq qanchalik ko'p va tez-tez bajarilsa, uning yordamida shakllantiriladigan sifatlar shunchalik tez rivojlanadi.

Talab - tarbiyalash maqsadida tarbiyalanuvchidan biror narsani qat'iyat bilan so'rab turish bo'lib, tarbiyalanuvchilarning ma'lum bir faoliyatini rag'batlaydi yoki bartaraf etishga xizmat qiladi.

Taqdim etish shakliga ko'ra bevosita va bilvosita talab farqlanadi. Bevosita talab uchun qat'iylik, aniqlik, mohiyatning tushunarli bo'lishi xos bo'lib, keskin ohang, yuz harakatlari uyg'unligi aks etadi.

Bilvosita talab (maslahat berish, yalinish, ta'kidlash, qaytarish) bevosita talabdan farqli ravishda tarbiyalanuvchida qayg'urish, qiziqish, intilish kabi psixologik omillarni chaqirishga xizmat qiladi. Maslahat berish orqali tarbiyalanuvchida ma'lum xatti-harakatning foydali ekanligiga ishonch hosil qilinadi. Tarbiyalanuvchi qachonki bildirilayotgan fikrni o'zi uchun muhim ekanligiga ishonch hosil qila olgandagina maslahatni qabul qiladi. Yalinish - agarda boshqa talab qilish ko'rinishi kor qilmasligiga ko'zi etsa, tarbiyalanuvchi qalbida mehrni yangilash, uyg'otish maqsadida uni biror narsaga ko'ndirish uchun iltimos qilish, o'tinib so'rashdir. Ta'kidlash - tarbiyalanuvchilar bilan o'tkazilgan har bir vaziyatda, ularga malol kelmaydigan axloqiy mazmunni uqtirib, tayinlashdir. Qaytarish - tarbiyalanuvchi jahli chiqib, qizishib biror kor-hol, yomonlik qilishga qaror qilsa yoki vaziyati shuni ko'rsatsa, uni bunday nomaqbul, nojo'ya tishdan, xatti-harakatdan o'zini tutishga undash, tiyish.

O'rgatish - tarbiyalanuvchiga biror ish-harakat (masalan, turli joy va vaziyatlarda o'zini tutishni, gapirishni va boshqalar) bajarish usulini, yo'l-yo'rug'ini tushuntirish, bildirish va shu ishni mustaqil bajara oladigan qilish. Mazkur metodni to'g'ri qo'llash qoidalariga quyidagilar kiradi:

1. Tarbiyachi va tarbiyalanuvchilar tarbiya maqsadini aniq tasavvurga ega bo'lishlari lozim. Ayniqsa, tarbiyalanuvchi o'rgatilayotgan ish-harakatning nima uchun xizmat qilishini tushunib etmasa, tarbiyachining harakati zoe ketadi.

2. Ish-harakatni bajarishga o'rgatishda buyruqqa emas, tushuntirishga asoslanish lozim. Masalan: «Qo'shnilar bilan salomlashib yursang, ular seni yaxshi ko'rishadi», «Seni chiroyli kuladi deyishlari uchun tishlaringni yuvib yurishing kerak» va boshqalar.

3. Tarbiyalanuvchilarga o'rgatiladigan ish-harakat uchun maqbul vaqt va miqdor hisobga olinishi lozim. Odatlantirish uchun ma'lum muddat zarur, shoshilish kerak emas. Dastlab tarbiyalanuvchini harakatlarni to'g'ri bajarishi haqidagi qayg'urish, keyin uni tez amalga oshirishga intilish zarur.

4. Tarbiyalanuvchiga harakatlar qanday bajarilishini, natijasi nima bilan tugashini ko'rsatib berish lozim. Masalan, toza va iflos poyabzal, silliq va g'ijimlangan kiyimni taqqoslab

ko'rsatish orqali tarbiyalanuvchini bunday holatlarni bartaraf etishga o'rgatib borish mumkin.

5. O'rgatish doimiy nazoratni talab etadi. Nazorat chin ko'ngildan, qiziqish bilan amalga oshirilishi, zarda-jahl tarzida bo'lmasligi hamda o'z-o'zini nazorat qilish bilan uyg'unlikda olib borilishi lozim.

6. O'rgatish o'yin orqali amalga oshirilsa, yaxshi samara beradi. O' yinda tarbiyalanuvchi belgilangan qoidalarni boshqalarning majburlashisiz ham o'z xohishiga ko'ra bajaradi.

Muammoli vaziyat o'zining ahamiyati jihatidan mashqqa yaqin turadi, ammo uning o'ziga xos tomoni tarbiyalanuvchida faollik, ijodkorlik, mustaqillik namoyon bo'lishi uchun sharoit yaratadi. Dastlab hikoya-vaziyat tavsiya etiladi, masalan birorta hikoya ma'lum bir erida to'xtatiladi.

Tarbiyachi tarbiyalanuvchilarga hikoyadagi qahramonlar xulqini baholashni tavsiya etadi. Tarbiyalanuvchilarning javoblari muhokama etiladi va hikoyadagi ijobiy, insoniy xulq haqida bir fikrga kelinadi. Keyinchalik tarbiyalanuvchilarga real muammoli vaziyat taklif etiladi: futbol o'yini ketyapti. Bir jamoaning sardori yaxshi o'yinchi, uning jamoasi har doim yutib chiqadi. Mana shunday voqea sodir bo'ldi: u jamoadagi bir o'yinchi koptokni noto'g'ri tepgani uchun uni qattiq uradi. Undan o'yinchi bilan qo'pol munosabatda bo'lgani uchun o'yinchidan kechirim so'rash talab etiladi. U kechirim so'rashdan bosh tortadi, demak, uni o'yindan chetlashtirish kerak. Tarbiyalanuvchilariga avval tarbiyachining yordamida, keyinchalik esa mustaqil ravishda bu muammoni hal etish tavsiya etiladi.

Ma'naviy-axloqiy motivasiyani hosil qiluvchi metodlar. Bu guruh metodlaridan tarbiyachi tarbiyalanuvchilarda ijobiy axloqiy sifatlarni mustahkamlash, tarbiyalanuvchi xulqidagi salbiy tomonlarni yo'qotish maqsadida foydalaniladi. Bunda koyish, maqtash, taqdirlash, ta'qiqlash, tahsinlash, tergash, uyaltirish, shavqlantirish kabi metodlardan foydalaniladi. **Koyish** - jazo berishning yengil turi. Tarbiyalanuvchiga tanbehlovchi so'z aytish, tanbeh berish, urishib qo'yish. **Maqtash** - tarbiyalanuvchini uning o'ziga yoki boshqalar oldida yaxshi tomonlarini ko'rsatib gapirish, yaxshi qilib ko'rsatish. **Taqdirlash** - tarbiyalanuvchini qadrlash, munosib baholash, tarbiyalanuvchiga uning qadri bor ekanligini sezdirish. **Ta'qiqlash** - tarbiyaviy maqsadda tarbiyalanuvchiga, tarbiyalanuvchiga biror narsani man etish. **Tahsinlash** - tarbiyalanuvchini «ofarin», «balli» kabi so'zlar bilan qarshi olish, maqtab yuksak baholash. **Tergash** - vaqti-vaqti bilan tarbiyalanuvchiga etarli darajada qattiqqo'llikni namoyon qilib, tekshirib, nojo'ya xatti-harakatlari uchun koyib, «yo'li»dan qaytarib turish. **Uyaltirish** - noma'qul qilg'i uchun tarbiyalanuvchiga o'ta noqulaylik tug'dirish, xijolot qildirish. **Shavqlantirish** - tarbiyalanuvchining xulqi, muvafaqqiyatlari, kelajagiga g'oyat mamnunlik hissi bilan qiziqish, ruhiy ko'tarinkilik bilan zavqlanish, zavqlantirish, qanoatlantirish.

Oilada bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash mazmuni.

“Biz uchun muqaddas bo'lgan oila asoslarini yanada mustahkamlash, xonadonlarda tinchlik-xotirjamlik, ahillik va o'zaro hurmat muhitini yaratish, ma'naviy-ma'rifiy ishlarni aniq mazmun bilan to'ldirishdan iborat bo'lmog'i zarur” Sh.M.Mirziyoev.Oila er-xotinlik ittifoqiga, qarindoshlik aloqalariga, umumiy xo'jalik yuritadigan er va xotin, ota-ona va bolalar, aka-uka va opa-singillar va boshqa qarindoshlar o'rtasidagi munosabatlarga asoslanadigan kichik ijtimoiy guruh, jamiyatning asosi, davlat qudratining manbai. Oilaning hayoti moddiy (biologik, xo'jalik) va ma'naviy (axloqiy, huquqiy, psixologik) jarayonlar bilan xarakterlanadi. Oila-tarixiy kategoriya. Uning shakllari va funktsiyalari mavjud ijtimoiy munosabatlar xarakteriga, shuningdek jamiyatning madaniy taraqqiyoti darajasiga bog'liq.

Oila– kishilarning nikoh yoki qon-qarindoshlik rishtalari, umumiy turmush tarzi, axloqiy mas'uliyat hamda o'zaro yordamga asoslanuvchi kichik guruhi. «Jamiyat» va «oila» tushunchalari bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Bu bog'liqlik jamiyatning oilalarsiz mavjud bo'lmasligi hamda o'z navbatida oilaning ma'lum bir jamiyat tarkibida vujudga kelishi va yashovchanligida ko'rinadi. Oila hamda jamiyat o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar ikki tomonlama aloqadorlik xususiyatiga ega. Har bir oila umumjamiyat talablari asosida faoliyat yuritadi. Jamiyat taraqqiyotining rivoji esa uning bag'rida mavjud bo'lgan oilalarning ijtimoiy-iqtisodiy va

ma'naviy qiyofasining shakllanganlik darajasiga bevosita bog'liqdir. Chunonchi, ijtimoiy borliqning oilalar zimmasiga qo'yadigan talablari ularning manfaatlariga zid bo'lmasa, aksincha, oilalar farovonligi, tinchligini ta'minlashga yordam bersa, oilalar tomonidan ijtimoiy talablarning qo'llab-quvvatlanishi, ularning amaldagi ijrosini ta'minlash ko'rsatkichi shuncha yuqori bo'ladi. Ilmiy-pedagogik, psixologik, fiziologik hamda falsafiy asarlarning tahlili shuni ko'rsatdiki, oila bola uchun eng asosiy tarbiya muhiti bo'lib, bu muhitda shaxs kamoloti uchun muhim hisoblangan xulq-atvor, iroda, xarakter va dunyoqarash shakllanadi. Bola oila timsolida jamiyatning ijtimoiy-ma'naviy qiyofasini ko'radi, jamiyat talablari mohiyatini ilk bora shu kichik jamoa orasida, oilaviy munosabatlarni tashkil etish jarayonida anglaydi. Oilaviy munosabatlar – ota-onalar yoki bolaning kamoloti uchun mas'ul bo'lgan shaxslar (buva-buvilar) hamda farzandlar o'rtasida turli yo'nalishlarda tashkil etiluvchi munosabatlardir.

Oilaviy munosabatlar farzandlarning aqliy, ruhiy kamolotini ta'minlab, ota-onalarda o'ziga xos faollikni ham yuzaga keltiradi. Xususan, farzandlarning bevosita ta'siri tufayli ularning qiziqish hamda faoliyatlari doirasi kengayadi, o'zaro aloqalari mazmunan boyib boradi, real hayot mohiyatini chuqurroq anglash, ya'ni, farzandlar kamoloti, kelajagi timsolida o'z umri davomiyligini kurish holati ro'y beradi. Shaxsning ma'naviy sifatlarga ega bo'lishi, unda ma'naviy bilimlarni egallashga nisbatan ehtiyoj va qiziqishning paydo bo'lishida oila tarbiyasi asosiy rolni bajaradi. Oilada qaror topgan sog'lom ma'naviy-ruhiy muhit farzandlarning yetuk, barkamol bo'lib voyaga yetishlari uchun beqiyos ahamiyatga egadir. Sharqda azal-azaldan oila tarbiyasiga yuksak baho berib kelingan. Totalitar tuzum davrida esa oilaning shaxs tarbiyasida tutgan o'rni inkor etilib, uni ijtimoiy borliq vositasida tarbiyalashga harakat qilindi.

Oila tarbiyasining mohiyati. Oila tarbiyasi, yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, ota-onalar yoki shaxs kamoloti uchun mas'ul shaxslar tomonidan tashkil etiluvchi hamda farzandlarni har tomonlama yetuk, sog'lom etib tarbiyalashga yo'naltirilgan pedagogik jarayon. Ota-onalar o'zlarining ijtimoiy burchlarini bajarar ekanlar, farzandlarida mehnatga, uni tashkil etuvchilarga nisbatan mehr-muhabbat, hurmat tuyg'usini shakllantirish, ularni ijtimoiy-foydali mehnatga tayyorlash, turli ko'rinishdagi munosabatlarni uyushtirish vaqtida tartib-intizomga amal qilish, ijtimoiy me'yorlarga og'ishmay rioya etish, sog'lom turmush tarzini yaratish, o'z shaxsiy hayotlari mazmunini belgilashda maqsad, so'z va faoliyat birligini ta'minlash borasida har tomonlama ijobiy ibrat namunasini ko'rsatadi.

Oila tarbiyasini tashkil etish shakl, metod va vositalari. Oila sharoitida uyushtirilayotgan suhbatlar alohida diqqatga sazovordir. Ommaviy axborot vositalari orqali aholi e'tiboriga havola etilayotgan huquqiy mavzulardagi maqolalar, ko'rsatuv, eshittirish, shuningdek, ommaviy-huquqiy adabiyotlar hamda ularda ilgari surilgan g'oyalar yuzasidan o'tkaziladigan suhbatlar bolalarda huquqiy tasavvur, idrok, savodxonlik, tafakkur, faollik, mas'ullik, e'tiqod va salohiyatni qaror topishiga olib keladi. Oila muhitida bolalarga ularning burchlari to'g'risidagi ma'lumotlarni berib borish, o'z navbatida huquqlaridan foydalanish yo'llarini ko'rsatib berish bu borada yaxshi samara bera oladi. Oila bolalarda vatanparvarlik, insonparvarlik tuyg'ularini hosil qiluvchi o'ziga xos maskan sanaladi. Bolalar «Vatan», «xalq» tushunchalarining mohiyatini dastlabana shu maskanda o'zlashtiradilar. Binobarin, oilaning o'zi Vatanning bir bo'lagidir. Oila sha'nini himoya qilish, uni saqlash to'g'risida qayg'urishning Vatanning sha'ni, el-yurt manfaati uchun kurashish tuyg'ulari bilan uzviy bog'liq bo'lishiga erishish oilada tashkil etilayotgan ijtimoiy-siyosiy tarbiyaning asosi bo'lishi lozim.

Yuqorida qayd etilgan tarzda oila tarbiyasini tashkil etish komil insonni tarbiyalab voyaga yetkazish muvaffaqiyati uchun poydevor bo'ladi. Farzandlarning har tomonlama yetuk bo'lib voyaga yetishlarida ota-ona, oilaning boshqa a'zolarining dunyoqarashlari, hayotiy yondoshuvlari va ma'naviy dunyosi o'ziga xos o'rin tutadi. Shuningdek, ota-onalarning muayyan darajada pedagogik bilimlarga ega bo'lishlari ham ahamiyatlidir. Oila va ta'lim muassasalari o'rtasida tashkil etilgan hamkorlikning bosh g'oyasi ota-onalar uchun pedagogik yordam ko'rsatishdan iboratdir.

Ota-onalar bilan olib boriladigan ishlar:

I. Ota-onalar bilan o'tkaziladigan suhbatlar.

Suhbatlar yakka va umumiy tarzda olib boriladi. Ilk suhbat chog'ida o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash, ularda ma'naviy-axloqiy madaniyat unsurlarini qaror toptirish muvaffaqiyatini ta'minlash kafolati bo'lgan ota-onalar va farzandlarning ijtimoiy ongliklik hamda faollik darajasini aniqlashga yordam beruvchi anketa so'rovlarini o'tkazish mumkin. So'rovnoma ikki turda bo'lib, ulardan birinchisi har bir o'quvchining umumiy portretini tasvirllovchi, diagnostik tavsifga ega, ikkinchi turdagi so'rovnoma esa ota-onalarning ijtimoiy tarbiyani yo'lga qo'yish, farzandlar ma'naviy madaniyatini shakllantirishga nisbatan ularning shaxsiy munosabatlarini aniqlashga xizmat qiluvchi so'rovnomalardir.

II. Maktabning o'quv yili davomida ota-onalar bilan olib boradigan ishlari:

1. Sinf ota-onalar majlisi. Majlis o'quv yili davomida besh marta o'tkaziladi, ya'ni, o'quv yili boshlanishi oldidan, I, II, III va IV choraklar yakunida. Majlislarda o'quv yurti ichki-tartib qoidalari, umumjamoa ijtimoiy me'yorlariga rioya etish holatlari, yuzaga kelgan ziddiyatlar tahlil etiladi, navbatdagi davr uchun belgilangan ishlarni rejalashtirish, ularni hal etish yo'llari, chora-tadbirlari belgilanadi. Maktabda ta'lim olayotgan, jamoa hayoti, shuningdek, tarbiyaviy tadbirlar faollik ko'rsatayotgan, o'qishda, mehnatda alohida o'rnatilgan bo'layotgan o'quvchilarning ota-onalariga minnatdorchilik izhor etiladi.

Ayrim o'quv yurtida tashkil etilayotgan tadbirlarda faol ishtirok etmasliklari aytib o'tiladi va buning sabablari aniqlanadi, bunday holatlarga barham berish borasida fikrlashib olinadi.

Umummaktab ota-onalar majlisi. Ota-onalarning umumiy yig'ilishida o'quv yili davomida o'quvchilar, ota-onalar bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlarning borishi va yakuni muhokama qilinadi. Ota-onalar maktab hayoti va o'quvchilarning intizomi, xulq-atvori, ijtimoiy me'yorlarga amal qilishlari, o'quvchilarni ma'naviy jihatdan tarbiyalash borasida erishayotgan natijalar bilan tanishtiriladi.

O'quvchilarda ongli intizomlilikni tarbiyalash. Ijtimoiy jamiyat hayotining tartibli kechishini ta'minlash maqsadida axloqiy hamda huquqiy me'yorlar qabul qilingan. Jamiyat ijtimoiy hayotida muhim o'rin tutuvchi ijtimoiy-huquqiy me'yorlar esa davlat tomonidan qabul qilinib, tegishli qonun aktlari asosida tartibga solinadi.

Intizom ijtimoiy-axloqiy va huquqiy me'yorlarga nisbatan ongli yondashuv, ularga to'la amal qilish demakdir. Ongli intizom tushunchasi shaxs faoliyatining ijtimoiy-axloqiy hamda ijtimoiy-huquqiy me'yorlar talablari asosida aqliy quvvatga tayangan holda tashkil etilish ko'rsatkichidir. Ongli intizom tarbiyasi o'quvchilar tomonidan intizomning mohiyati, uning ijtimoiy jamiyat hamda shaxs hayotida tutgan o'rnini to'g'ri baholash, shuningdek, ijtimoiy-axloqiy va ijtimoiy-huquqiy me'yorlar talablariga ongli munosabatni shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayondir. Talabalar o'rtasida ongli intizom tarbiyasini tashkil etish jarayonida quyidagi vazifalar amalga oshiriladi:

1. Ijtimoiy-axloqiy va ijtimoiy-huquqiy me'yorlar mohiyatini o'quvchilar ongiga singdirish, ongli intizom tushunchasini qaror toptirish.

2. O'quvchilar tomonidan ijtimoiy burch mohiyatining o'zlashtirilishiga erishish.

3. O'quvchilarda ijtimoiy burchni ado etish jarayonida ongli va ixtiyoriy faoliyatini tashkil etish borasidagi ko'nikma va malakalarni shakllantirish.

4. O'quvchilarda kundalik hayotiy rejim asosida faoliyatni tashkil etish ko'nikmasini hosil qilish.

5. O'quvchilarda mehnatni ilmiy asosda tashkil etish (mehnat va dam olish faoliyati, aqliy va jismoniy mehnat faoliyati o'rtasida o'zaro mutanosiblikning qaror topishiga erishish) ko'nikma va malakalarini hosil qilishga erishish.

6. O'quvchilarda ta'lim muassasasi ichki tartibi qoidalariga bo'ysunish hissini shakllantirish.

7. Intizomsizlikning oldini olgan holda intizomsizlikka qarshi kurashishga yo'naltirilgan faoliyatini yo'lga qo'yish va boshqalar.

Ta'lim muassasalarining muhim vazifalaridan biri yosh avlodni ongli intizom ruhida tarbiyalashdir.

Ta'lim muassasalarida o'rnatilgan intizom ta'lim muassasalari jamoasini jipslashtirish, ta'lim muassasasi ichki hayoti va faoliyatining mo'tadil kechishini ta'minlaydi. Intizom o'quvchilardan hamjihatlik asosida faoliyat olib borish, o'quv yurti manfaati uchun birgalikda kurashish, rahbariyat hamda vakolatli o'quvchilar organlari, uning a'zolari talablarini to'otirish talqin etish va ularning bajarilishini talab etadi.

Ongli intizom o'quvchilarning o'qish va mehnat faoliyatiga ongli munosabatda bo'lish, o'quv yurti ichki tartib intizomiga bo'ysunish, jamoa tomonidan topshirilgan topshiriqni bajarishga vijdonan yondashgan holda xulq-atvor me'yorlariga qat'iy rioya etish zarurligini tushunib olishlari va ularga o'z ixtiyorlari bilan itoat etish ko'nikmalarining hosil bo'lishiga sharoit yaratadi.

Ta'lim muassasalari o'quvchilarida intizomlilik xislatining hosil bo'lishi uchun ta'lim-tarbiya ishlarining sifatini yaxshilash, ularning samaradorligini oshirishga imkon beradi.

Ongli intizom jamoa yordamida olib borilgan tarbiyaviy ishlarining natijasigina bo'lib qolmay, ayni vaqtda, tarbiya vositasi sifatida xizmat qiladi. Intizom ko'rsatkichi qanchalik yuksak darajaga ko'tarilsa, uning tarbiya vositasi sifatidagi ta'siri shuncha ortib boradi. Intizomli jamoa o'z a'zolarini ichki tartibga rioya qilishga, muayyan xulq me'yorlariga amal qilishga, o'qituvchilar topshiriqlarini bajarishga, o'z tengdoshlariga namuna ko'rsatishga, ijtimoiy burchni anglashga o'rgatadi. Bunday jamoa o'quvchi noto'g'ri harakat qilsa, uning xatosi ko'rsatiladi, natijada o'quvchi tomonidan o'z xatosini anglashi, to'g'rilashga bo'lgan urinish yuzaga keladi. O'quvchi va jamoa o'rtasida ongli intizomni qaror toptirish ikki tomonlama ta'sir kuchiga egadir. Talaba jamoa doirasida jamoaning salbiy xususiyatlarini yo'qotish uchun kurashadi, jamoa esa o'quvchidagi mavjud nuqsonlarni bartaraf etishga o'z ulushini qo'shadi.

Intizom o'quv ishlariga g'oyat katta ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchilarning topshiriqlarini, jamoa qarorlarini bajarish, mashg'ulotlarga kechikmasdan yetib kelish hamda sababsiz bironta ham darsni qoldirmaslik, darsda tartibsizlik, uy vazifalarini o'z vaqtida bajarish kabi holatlar ta'lim jarayonining muvaffaqiyatini, shuningdek, o'quvchilarning chuqur bilim olishlari uchun imkon yaratadi. Shunday ekan, qaysiki o'quv yurtida o'qituvchi va o'quvchilar jamoasi intizom qoidalariga qattiq rioya qilsa, o'sha o'quv yurtida o'zlashtirish yuqori darajada bo'ladi, tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda yuksak natijalar qo'lga kiritiladi.

O'quvchilarning ongli intizomini qaror toptirishda kundalik hayotiy rejim hamda unga qat'iy amal qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Qat'iy dars jadvali, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy tadbirlarni uyushtirish va ularni o'tkazish, kundalik faoliyatni aniq rejalashtirish o'quvchining shaxsiy hayotini muayyan tartibga solishga xizmat qiladi.

Ongli intizom tuyg'usini o'quvchilarda shakllantirish quyidagi mazmundagi faoliyatni tashkil etish asosida kechadi:

a) maqsadga muvofiq talablarning qo'yilishi hamda ularning o'quvchilar tomonidan bajarilishini uzluksiz, doimiy nazorat qilib borish;

b) ijtimoiy-axloqiy va ijtimoiy-huquqiy me'yorlar mohiyatini tushuntirish;

v) ongli intizom mezonlaridan biri bo'lgan intizomli xulq, xarakter va iroda sifatlarini hosil qilish maqsadida mashg'ul qilish va o'rgatish;

g) rag'batlantirish va jazolash. Rag'batlantirish – o'quvchining namunali xulqi uchun boshqalarga ibrat qilib ko'rsatish, faxriy yorliqlar bilan taqdimlash, devoriy gazetada ushbu o'quvchi to'otirishida kichik ma'lumotnoma berish, uning suratini maxsus doskaga qo'yish, otanasining nomiga tashakkurnoma yuborish va boshqalar. Jazolash – o'quvchi (talaba)ning xatti-harakati va faoliyatini jamoa muhokamasiga qo'yish kabi holat asosida tashkil etiladi.

Jismoniy tarbiyaning vazifalari. Jismoniy tarbiya deganda organizmning morfologik va funksional rivojlanishini jamiyat talablari darajasida amalga oshirish, jismoniy sifatlarni, qobiliyatlarni rivojlantirish, jismoniy madaniyat va sport sohasiga taalluqli maxsus bilimlarni o'zlashtirib olish tushuniladi.

Jismoniy tarbiya - tarbiyalanuvchilarning jismoniy va sportga oid faoliyatlarini maqsadga yo'naltirilgan, aniq tashkil etiladigan va rejali tarzda amalga oshirish tizimi.

Jismoniy tarbiyaning vazifalari xilma-xil bo'lib, pedagogikada qator tasniflar yaratilgan. Jumladan, V.A.Slastenin, I.F.Isaev, E.N.Shivanovlar jismoniy tarbiyaning quyidagi vazifalarini ajratib ko'rsatishadi:

1) bolalarning jismoniy to'g'ri rivojlanishiga yordam berish - organizmning morfologik va funksional rivojlanishini ta'minlovchi ishchanlik qobiliyatini oshirish, uning tashqi muhitning noqulay vaziyatlariga barqaror qarshi tura olishini mustahkamlash;

2) asosiy harakatlantiruvchi sifatlarni rivojlantirish - bolaning xilma-xil harakatga doir faoliyatga qobiliyatligi uning barcha jismoniy sifatlari - kuchlilik, chidamlilik, chaqqonlik va epcillikni yuksak uyg'unlikda rivojlanishini ta'minlaydi;

3) hayotiy muhim harakatga oid ko'nikma va malakalarni shakllantirish - bolada maxsus harakatga doir bilim, ko'nikma va malakalarni tarkib toptirish. Harakatga doir tasavvurlarga tayangan holda bola turli sharoitlarda o'z xatti-harakatlarini boshqara olish imkoniyatiga ega bo'ladi;

4) jismoniy madaniyatning tizimli mashg'ulotlariga barqaror qiziqish va ehtiyojlarni tarbiyalash. Sog'lom turmush tarzning asosida bolaning doimiy ravishda o'z-o'zini jismonan rivojlantirishga ichki tayyorligi yotadi. U muntazam jismoniy mashqlar bilan shug'ullanish va bolalarning jismoniy mashg'ulotlarga faol munosabati natijasida yuzaga keladi;

5) jismoniy madaniyat va sport, tibbiy va gigiena sohalariga oid minimum nazariy bilimlarni egallash zarurligi. Bolalar kun tartibi va shaxsiy gigiena haqida, jismoniy madaniyat va sportning salomatlikni mustahkamlashdagi ahamiyati aniq tasavvurlarga ega bo'lishi zarur.

B.T.Lixachev jismoniy tarbiyaning quyidagi vazifalarini ajratib ko'rsatadi:

1) rivojlantiruvchi - bolalarning jismoniy kuchini va nerv tizimini takomillashtirish, o'zgaruvchan vaziyatlarga moslashuvini ta'minlash;

2) tarbiyaviy - bolalarda ma'naviy-axloqiy sifatlarning tarkibiy topishiga erishish. Boshqacha aytganda, «Sog'lom tanda - sog' aql»;

3) ta'limiy - bolalarning jismoniy madaniyatning nazariy asoslari bilan tanishtirish, uning inson hayotidagi ahamiyatini tushunib etish;

4) sog'lomlashtiruvchi - bolalarda harakatga doir sifatlarni tarkib toptirish, ularning baquvvat va tetiklashuviga ko'maklashish;

5) umummadaniy - bo'sh vaqtni mazmunli va foydali o'tkazish.

I.P.Podlasiy tomonidan taklif etilgan jismoniy tarbiyaning

vazifalari V.A.Slastenin, I.F.Isaev, E.N.Shivanovlar tasnifiga mos kelib, shu bilan birga jismoniy tarbiyaning yana ikkita funktsiyasi alohida ajratib ko'rsatilgan: 1) tarbiyalanuvchilarda estetik sifatlarni tarbiyalash; 2) tarbiyalanuvchilarda axloqiy sifatlarni tarbiyalash.

Jismoniy tarbiya vositalari. Jismoniy tarbiyani amalga oshirish vositalari xilma-xil bo'lib, ularni umumlashgan tarzda uch guruhga ajratish mumkin: tabiiy omillar, gigienik shart-sharoitlar va jismoniy mashqlar.

Tabiiy omillar tabiat in'omlari (suv, havo, quyosh)ning sog'liqni mustahkamlash, bolaning morfologik va jismoniy to'g'ri rivojlanishiga ko'maklashish imkoniyatlarini o'zida aks ettiradi. Ilmiy adabiyotlarda mazkur holat «bola organizmini chiniqtirish» atamasi bilan tavsiflanadi. Bola organizmini chiniqtirish deganda, organizmni mustahkamlash, chidamlilik, zararli ta'sirlarga qarshilik ko'rsatish, hayotiy sharoitlarning o'zgarishiga tez moslashish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan tadbirlar tizimi tushuniladi.

Gigienik shart-sharoitlar. Bolalarning jismoniy to'g'ri rivojlanishi uchun gigienik shart-sharoitlar - uyqu, ovqatlanish va kiyinish, kun tartibi kabilarni hisobga olish zarur.

Bolalarning jismoniy jihatdan tarbiyalashdagi muhim vazifa nerv tizimi gigienasidir. Bu vazifani hal etishda uyqu katta ahamiyatga ega. **Uyqu** miya yarim sharlarining normal ishlashi uchun zarur bo'lgan kuch-quvvatni tiklaydi. Chuqur va yaxshi, uzoq davom etadigan uyqu nerv tizimining, organizm charchashining oldini oluvchi asosiy vositadir. Agar bola yomon uxlasa, uyquga to'ymasa nerv tizimining buzilganidan dalolat beradi. Nerv tizimi qo'zg'aluvchan bolalar aksariyat yomon uxlashadi. Bunday bolalarning uyqu tormozlanishi chuqur normal uyquni ta'minlay olmaydi.

Kiyinish ham gigienik omil sifatida bolaning jismoniy rivojlanishiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Kiyim har doim bolani o'rab turgan havo temperaturasiga mos kelishi kerak. U engil materialdan tayyorlanib, havoni, issiqlikni yaxshi o'tkazadigan bo'lishi, oson yuviladigan, yaxshi ho'llanadigan, namni shimadigan, elastik va badanni bevvovta qilmaydigan bo'lishi lozim.

Bolalarning ovqatlanishi (nonushta, tushki ovqat, kech tushki ovqat va kechki ovqat) osoyishta vaziyatda o'tishi kerak. Bola stol atrofiga yaxshi ishtaha bilan o'tirsa, uning organizmida ovqatning yaxshi hazm bo'lishiga yordam beruvchi shart-sharoit hosil qiladi. Yaxshi ishtaha bolalarda mustaqillikni, madaniy-gigienik malakalarni, stol atrofida o'zini to'g'ri tutib o'tirish malakalarini tarbiyalashga yordam beradi. Eng muhimi - bolalarning yoshligidan boshlab ularda yaxshi ishtaha bo'lishini ta'minlash muhim ahamiyatga egadir.

Kun tartibi jismoniy tarbiyaning muhim shartidir. Kun tartibi xilma-xil faoliyat hamda dam olishning vaqt jihatdan maqsadga muvofiq taqsimlanishi, hayot tartibidir.

Jismoniy mashqlar deganda, jismoniy tarbiya qonuniyatlari va vazifalari bilan bog'liqlikda maxsus tashkil etiluvchi hamda ongli ravishda bajarishga qaratilgan harakatlar yig'indisi tushuniladi. Jismoniy mashqlarga tasnif etishga doir xilma-xil yondashuvlar mavjud bo'lib, ko'proq umumlashgan tasnif o'zida gimnastika, o'yin, sayr kabilarni qamrab oladi.

Pedagogik nuqtai nazardan gimnastika organizmga nafis ta'sir etish yoki uning alohida tizim va funktsiyalarini rivojlantirish imkoniyatini beradi. Gimnastikaning asosiy, gigienik, sportga oid, badiiy, ishlab chiqarishga doir, tibbiy turlari mavjud.

O'yin bolaning jismoniy kuchini, qo'llarining qattiqligini, qaddi-qomatining tikligini, ishonchli ko'zlarni rivojlantirishga xizmat qilib, unda o'tkir zehn, topqirlik, tashabbuskorlik kabi sifatlarni tarbiyalaydi. O'yinning tarbiyaviy ahamiyati katta bo'lib, bolalarda g'amxo'rlik, o'z jamoasi uchun qayg'urish, birgalikdagi harakatlanishdan quvonish, do'stlik va o'rtoqlik hissini kuchaytiradi.

Sayr piyoda, qayiqda, chanada va velosipedda o'tkazilishi mumkin. Sayr bolalarning uzoq vaqt ochiq havoda bo'lib, ularning sog'ligi va jismoniy taraqqiyotiga har tomonlama ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Estetik tarbiya va uning vazifalari - tarbiyalanuvchilarda estetik his-tuyg'u, estetik ong va munosabatni shakllantirishga qaratilgan tarbiyaning alohida shakli. Estetik tarbiya - bu estetik jihatdan rivojlangan va ijodiy faol bo'lgan inson shaxsini shakllantirish jarayoni. Estetik tarbiya insonparvar mohiyatga, estetik orzuga mos keladigan voqelikni idrok etish, baholash va nafasat qonunlari asosida qayta yaratishga qodir bo'lgan inson shaxsini shakllantirishga mo'ljallangan tarbiya sohasidir.

Estetik tarbiyaning **maqsadi**: tarbiyalanuvchilarda shaxsning har tomonlama rivojlanishi uchun zarur bo'lgan axloqiy-estetik, insonparvarlik ideallarini, go'zallikni ko'ra olish, his qilish, tushunish va yaratish ko'nikmalarini shakllantirish.

Estetik tarbiyaning vazifalari:

1) tarbiyalanuvchilarni san'atdagi, atrofi-mizdagi go'zallikni his qila olishga o'rgatish;

2) voqelikka estetik munosabatni qaror toptirish;

3) estetik didni, go'zallikni baholash qobiliyatini tarbiyalash.

Estetik madaniyatni shakllantirish - bu faqatgina badiiy

dunyoqarashni o'stirish, o'qilgan kitoblar, ko'rilgan kinofilmlar, tinglangan musiqiy asarlar sonini ko'paytirishgina emas. Aksincha, bu insonning hissiyotiga ta'sir ko'rsatish, shaxs ma'naviyatini boyitish, xulq-atvorini boshqarish va tuzatishdir. Agar befarqlik, loqaydlik namoyon bo'lsa, inson o'zining antiestetikligini namoyon etadi. Agar o'quvchi go'zallikni his qilishning ijobiy odatlari, she'riyat, ijodiy mehnatni o'zlashtirgan bo'lsa, u holda uning estetik madaniyatining yuqori darajada ekanligi haqida bemalol gapirish mumkin. Shunday odamlar borki, romanlar, she'rlar o'qishadi, ko'rgazma va konsertlarda ishtirok etadi, biroq ijtimoiy axloq me'yorlarini buzishadi. Bunday odamlar estetik madaniyatdan uzoq, chunki estetik qarashlar va estetik lazzatlanish ularning ichki dunyosiga kirib bormagan. Buning uchun shaxs estetik madaniyatini shakllantirishning muhim tarkibiy qismlari - estetik qiziqish, estetik ehtiyoj, estetik

ong, estetik mulohaza, estetik did, estetik idealni tarkib toptirish, ularning psixologik-pedagogik jihatlarini asoslash lozim.

Estetik madaniyatning tarkibiy qismlari:

Shaxsning voqelikni estetik jihatdan bilib olishga undovchi sub'ektiv omillar **estetik ehtiyoj** deb ataladi.

Shaxsning estetik faoliyatiga, voqelik va san'at asarlarini estetik jihatdan o'zlashtirishga kirishishi **estetik qiziqish** deb ataladi.

Ijtimoiy voqelik, tabiat, san'at bilan bevosita muloqot jarayonida

- nazariyalar, qarashlar, badiiy ta'lim va tarbiya natijasida shakllanadigan xususiyat **estetik ong** deb ataladi.

Shaxsning aniq bir estetik hodisaga munosabatini bildiruvchi aqliy harakati **estetik mulohaza** deb ataladi.

Estetik axborotlar oqimi, estetik va axloqiy normalar yig'indisi orqali shakllanadigan va shaxsning narsa-buyum, hodisalarga estetik baho berishida yaqqol namoyon bo'ladigan hodisa **estetik did** deb ataladi.

Shaxsning tabiat, jamiyat va san'atdagi maqsad tarzida idrok etadigan, takomillashgan go'zallik borasidagi bahosining aks etishi **estetik ideal** deb ataladi.

Tarbiyaviy faoliyatning shunday shakllari borki, ular shaxsning estetik voqelikka munosabatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tarbiyaviy faoliyatning bunday shakllari

Estetik tarbiya vositalari deb ataladi.

Estetik tarbiya vositalariga tabiat, mehnat va san'at kiradi.

Mehnat takomillashgan sari, ayniqsa, jismoniy mehnat turlari texnikalashib borgani sari, ularning ko'ngilli va ijodiy tabiati ortib boradi. Shu tariqa mehnat estetik tarbiyaning eng muhim omili bo'lib qoladi. Qoloq ishlab chiqarish texnikasi va texnologiyasi sharoitida har qanday mehnat turi shaxsga estetik ta'sir ko'rsata olmaydi. Ishlab chiqarish jarayonida qatnashayotgan har bir shaxs o'z mehnatidan ko'proq moddiy va ma'naviy manfaatdor bo'lsagina, mehnat estetik tarbiya omili bo'la oladi.

Estetik tarbiyaning eng muhim omili - bu **tabiat**dir. Tabiat bilan doimiy ravishda munosabatda bo'lmay turib, estetik jihatdan rivojlanish, estetik tarbiyani uyushtirish mumkin emas. Boshqacha ayt- ganda, tabiat hech narsa bilan almashtirib bo'lmaydigan go'zallik manbai. U estetik his-tuyg'u, kuzatuvchanlikni rivojlantirish uchun boy material beradi. Ayniqsa, tabiat badiiy obrazlar orqali ifodalansa, yanada o'zining estetik jihatini yaqqol namoyon etadi.

Estetik tarbiya vositalari orasida **san'at** muhim o'rin egallaydi. San'at voqelikka estetik munosabatning eng muhim shaklidir. Jamiyat estetik madaniyatining darajasi ko'p jihatdan san'at rivojining darajasi, uning ijtimoiy hayotda qanchalik ko'p ahamiyat kasb etishiga bog'liq. San'at estetik tarbiya vositasi sifatida har bir shaxsga mo'ljallanganligi bilan, dunyoga keng va ochiq ko'z bilan qarash tuyg'usini shakllantirish, nafosatni bevosita mushohada etish, yuksak orzu-umidlar yo'lida ijodkorlik qobiliyatini vujudga keltirishi bilan izohlanadi

NAZORAT UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

9. Fuqarolik tarbiyasining nima?
10. Fuqarolik tarbiyasining maqsad va vazifalari?
11. Fuqarolik tarbiyasining metodlari?
12. Vatanparvarlik va baynalminallik tarbiyasining maqsadi?
13. Huquqiy tarbiya deganda nimani tushunasiz?
14. Ma'furaviy tarbiyaning maqsadi nimalardan iborat?
15. Ma'furaviy tarbiyaning vazifalari, shakl, metod va vositalari?
16. Ma'furaviy tarbiya texnologiyasi?

17.Neyrolingvistik dasturlashtirish texnologiyasi nima?